

سیاست نامه

(سیرالملوک)

خواجه نصیرالملک طوسی
براساس نسخه دیوانه دارک

به اهتمام و تعلیق
دکتر هادی اکبرزاده

سرشناسنامه	: نظام الملک، حسن بن علی، ۴۰۸-۴۸۵ق.
عنوان قراردادی	: سیاست نامه
عنوان و نام پدیدآور	: سیاست نامه (سیرالملوک) خواجه نظام الملک طوسی بر اساس نسخه هیوبرت دارک/ به اهتمام و تعلیق هادی اکبرزاده؛ ویراستار فاطمه مظفری قاسم آبادی.
مشخصات نشر	: تهران: روزنه، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۹۲ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۳۳۴-۸۵۴-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: کشورداری-- متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع	: state administration-- Early works to 20th century
موضوع	: پادشاهی-- متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع	: Monarchy-- Early works to 20th century
موضوع	: نثر فارسی-- قرن ۵ق.
موضوع	: Persian prose literature-- 11th century
شناسه افزوده	: اکبرزاده، هادی، ۱۳۵۲-، گردآورنده
شناسه افزوده	: آرک، هیوبرت، ۱۹۱۹-م، مصحح
شناسه افزوده	: Darke, Hubert
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ س ۹۱۳۹/ن ۴۹ [C]
رده بندی دیویی	: ۳۰۱/۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۲، ۴۰

سیاست نامه

(سیرالملوک)

خواجه نظام الملک طوسی

براساس نسخه هیوبرت دارک

به اهتمام و تعلیق: دکتر هادی اکبرزاده

ویراستار: فاطمه مظفری قاسم آباد

طرح جلد: حمید اقدسی یزدلی

چاپ اول: ۱۳۹۸

قیمت: ۷۹۵۰۰ تومان

چاپ و صحافی: پالیز

آدرس: خیابان مطهری، خیابان میرزای شیرازی جنوبی، پلاک ۲۰۲، طبقه ۳، انتشارات روزنه

تلفن: ۸۸۸۵۳۷۳۰ - ۸۸۸۵۳۶۳۱

نمبر: ۸۶۰۳۴۳۵۹

www.rowzanehnashr.com

rowzanehnashr

rowzanehnashr

ISBN: 978-964-334-854-0

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۳۴-۸۵۴-۰

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۷۱..... حکایت ملک عادل.....	۹..... پیشگفتار.....
۸۰..... حکایت.....	۹..... ۱- خواجه نظام الملک رومی.....
فصل ششم اندر باب قاضیان و خطیبان و محتسب و رونق کار.....	۱۳..... ۲- سیرالملوک سیاست نامه.....
۸۳..... ایشان.....	۲۷..... ۳- درباره چاپ خطب.....
۸۴..... حکایت در این معنی.....	۳۵..... مقدمه کتاب.....
۸۶..... حکایت در این معنی.....	۳۶..... فهرست الابواب.....
۸۷..... حکایت در این معنی.....	
۸۸..... حکایت.....	
فصل هفتم اندر بررسیدن از حال عامل و قاضی و شخته و رئیس و.....	
۸۹..... شرط سیاست.....	
۸۹..... حکایت.....	
۸۹..... حکایت.....	
۹۰..... حکایت.....	
۹۲..... الخیر.....	
۹۲..... الخیر.....	
۹۲..... الخیر.....	
۹۳..... حکایت اندر سیاست.....	
فصل هشتم اندر پژوه کردن بررسیدن از کار دین و شریعت و.....	
۱۰۳..... مانند این.....	
۱۰۴..... الخیر.....	
۱۰۵..... حکایت.....	
۱۰۶..... حکایت.....	
۱۰۷..... فصل نهم اندر مشرقان دولت و کفاف ایشان.....	
فصل دهم اندر صاحب خبران و مُنهیان و تدبیر کارهای مملکت.....	
۱۰۹..... کردن.....	
۱۱۰..... حکایت.....	
۱۱۷..... حکایت در این معنی.....	
فصل یازدهم اندر تعظیم داشتن فرمان های عالی و مثال ها که از درگاه.....	
۱۱۹..... نویسند.....	
	[نیمه اول]
	فصل اول اندر احوال مردم و [گردش] روزگار و مدح خدا و عالم.....
	خَلْدُ اِنَّهٗ مُلْكٌ.....
	فصل دوم اندر شناختن قدر نعمت ایزد تعالی مایوک را.....
	۴۵..... حکایت در این معنی.....
	۴۶..... الخیر.....
	۴۶..... الخیر.....
	۴۶..... حکایت در این معنی.....
	فصل سوم اندر مظالم نشستن پادشاه و سیرت نیکو ورزیدن.....
	۴۷..... حکایت در این معنی.....
	۴۷..... حکایت در این معنی.....
	۴۸..... حکایت امیر عادل.....
	۵۷..... حکایت.....
	فصل چهارم اندر احوال عُتَمال و بررسیدن پیوسته از حال ایشان و.....
	وژدا.....
	۵۹..... حکایت در این معنی.....
	۵۹..... فصل الوزراء.....
	۶۰..... حکایت.....
	۶۰..... فصل پنجم اندر مُقَطَّعان و بررسیدن از احوال تا با رعایا چون.....
	می روند.....

۲۰۶.....	حکایت.....
۲۰۷.....	شعر.....
فصل سی و ششم اندر حق گزاردن خدمتکاران و بندگان	
۲۰۹.....	شایسته.....
۲۰۹.....	حکایت.....
۲۰۹.....	حکایت.....
۲۱۰.....	حکایت.....
۲۱۰.....	حکایت.....
فصل سی و هفتم اندر احتیاط کردن اقطاع مُقَطَّعان و احوال	
۲۱۱.....	رعیت.....
فصل سی و هشتم اندر شتاب ناکردن در کارها.....	۲۱۳.....
۲۱۴.....	حکایت.....
فصل سی و نهم اندر باب امیر خرس و چوب داران.....	۲۱۷.....
۲۱۸.....	حکایت.....

[نیمه دوم]

فصل چهلم اندر بخشودن پادشاه بر خلق خدای عزوجل و هر کاری	
و رسمی که از قاعده و بنیاد [خویش] بیفتاده باشد یا قاعده خویش	
آوردن.....	۲۲۵.....
۲۲۷.....	حکایت.....
۲۳۰.....	حکایت.....
۲۳۱.....	حکایت.....
۲۳۲.....	حکایت در این معنی.....
فصل اندر این معنی.....	۲۳۴.....
فصل در معنی القاب.....	۲۳۴.....
۲۳۵.....	حکایت.....
فصل چهلم و یک اندر آن معنی که دو عمل یک مرد را نافرمودن و	
بی کاران را شعر فرمودن و معطای محروم ناگذاشتن و عمل مردان	
پاک دین و اصیل را در این بدعهدی و بدگیشان را عمل نافرمودن و	
دوز داشتن از خویش.....	۲۴۵.....
۲۴۸.....	حکایت در این معنی.....
۲۵۰.....	الخیر.....
۲۵۰.....	الخیر.....
۲۵۰.....	الخیر.....
۲۵۱.....	الخیر.....
۲۵۱.....	الخیر.....
۲۵۲.....	الخیر.....
۲۵۲.....	الخیر.....
۲۵۲.....	الخیر.....
۲۵۳.....	حکایت.....
۲۵۳.....	شعر.....
۲۵۴.....	حکایت در این معنی.....

۱۱۹.....	حکایت در این معنی.....
۱۲۰.....	حکایت.....
فصل دوازدهم اندر غلام فرستادن از درگاه در مهلت.....	۱۲۳.....
فصل سیزدهم اندر فرستادن جاسوسان و تدبیر کردن بر صلاح	
مملکت و رعیت.....	۱۲۵.....
۱۲۵.....	حکایت غصداالدوله در این معنی.....
۱۳۵.....	حکایت.....
فصل چهاردهم اندر پیکان و پرندگان.....	۱۴۱.....
فصل پانزدهم در احتیاط کردن پروانه ها در مستی و هشیاری.....	۱۴۳.....
فصل شانزدهم اندر وکیل خاص و رونق کار او.....	۱۴۵.....
فصل هفدهم اندر ندیمان و نزدیکان پادشاه و ترتیب کار ایشان.....	۱۴۷.....
فصل هجدهم.....	مشاورت کردن پادشاه بر کارها با دانان و
۱۵۱.....	پیران.....
فصل نوزدهم اندر مردان و بزرگ و سزا و زینت ایشان.....	۱۵۳.....
فصل بیستم اندر ساختن سلاسل و زینت بارگاه.....	۱۵۵.....
فصل بیست و یکم اندر معنی احوال و روش رسولان و ترتیب کار	
ایشان.....	۱۵۷.....
فصل دیگر هم در این معنی.....	۱۵۸.....
فصل بیست و دوم اندر ساخته شدن و زینت بارگاهها و منزلها و	
مراحمه.....	۱۶۳.....
فصل بیست و سوم اندر روشن داشتن اموال جمله ناکردن.....	۱۶۷.....
فصل بیست و چهارم اندر لشکر داشتن از هر جنسی.....	۱۶۷.....
۱۶۷.....	حکایت.....
فصل بیست و پنجم اندر نواستادن و مقیم داشتن بر درگاه.....	۱۶۹.....
فصل بیست و ششم اندر داشتن ترکمانان در خدمت.....	۱۷۱.....
فصل بیست و هفتم از زحمت ناکردن بندگان وقت خدمت و ترتیب	
کار ایشان.....	۱۷۳.....
۱۷۳.....	ترتیب غلامان سرای.....
۱۷۶.....	حکایت.....
۱۸۷.....	بیت.....
فصل بیست و هشتم اندر ترتیب بار دادن خاص و عام.....	۱۸۹.....
فصل بیست و نهم اندر ترتیب مجلس بار عام و شرایط آن.....	۱۹۱.....
فصل سی ام اندر ترتیب ایستادن بندگان و چاکران.....	۱۹۳.....
فصل سی و یکم اندر حاجت ها و التماس های لشکر.....	۱۹۵.....
فصل سی و دوم اندر ساختن تجمل و سلاح و آلت جنگ و	
سفر.....	۱۹۷.....
فصل سی و سوم اندر عتاب کردن با برکشیدگان، به هنگام خطا و	
گناه.....	۱۹۹.....
۱۹۹.....	حکایت.....
۲۰۰.....	حکایت.....
۲۰۰.....	حکایت.....
فصل سی و چهارم اندر کار پاسبانان و نویبان و درببانان.....	۲۰۳.....
فصل سی و پنجم اندر خوان نهادن نیکو و ترتیب آن.....	۲۰۵.....

۳۲۰.....	بصره با لشکر زنگیان.....	۲۵۶.....	حکایت دو این معنی.....
.....	بیرون آمدن ابوسعید جنبی و پسرش ابوطاهر از بحرین و	۲۵۷.....	حکایت.....
۳۲۱.....	لُحْصَاءُ خَذَلْنَهُمَا اللَّهُ.....	۲۶۰.....	حکایت دو این معنی.....
۳۲۵.....	فصل چهل و هفتم اندر خروج خُرمه‌دینان، خَذَلْنَهُمُ اللَّهُ.....	۲۶۳.....	حکایت دو این معنی.....
۳۲۶.....	دیگر خروج بابک.....	۲۶۶.....	حکایت.....
۳۲۹.....	حکایت.....	فصل چهل و دوم اندر معنی اهلی سَیْر و سرای حرم و خَدّ زبردستان و	
.....	فصل چهل و هشتم اندر خزانه داشتن و تیمار داشتن قاعده و ترتیب	مرتبت سران لشکر.....	۲۶۹.....
۳۳۳.....	آن.....	حکایت.....	۲۷۰.....
۳۳۳.....	حکایت.....	حکایت.....	۲۷۱.....
.....	فصل چهل و نهم اندر جواب دادن و گزاردن شغل‌های مظلومان و	حکایت.....	۲۷۲.....
۳۳۷.....	انصاف ایشان بدادن.....	الخبیر.....	۲۷۲.....
۳۳۷.....	حکایت.....	حکایت.....	۲۷۲.....
۳۳۸.....	حکایت.....	حکایت.....	۲۷۳.....
۳۳۸.....	حکایت.....	معنی زبردستان.....	۲۷۶.....
۳۳۹.....	شعر.....	فصل چهل و سوم اندر باز نمودن احوال بد مذهبان که دشمن این	
۳۴۱.....	فصل پنجاهم اندر نگاه داشتن حساب مال ولایت‌ها و تَسَنُّ آن.....	ملک و سلام‌اند.....	۲۷۹.....
.....		فصل چهل و چهارم اندر بیان سبب مزدک و چگونگی مذهب او و	
.....		چگونه کشت او را.....	۲۸۳.....
.....		فصل چهل و پنجم بیرون آمدن شیاد در میان مسلمانان از نشاپور به	
.....		ری و فتنه او.....	۲۹۹.....
.....		فصل چهل و ششم بیرون آمدن باطنیان و رُمطیان و نهادن مذهب	
.....		بد، لَعَنَهُمُ اللَّهُ.....	۳۰۳.....
.....		اندر بیرون آمدن باطنیان در خراسان ماوراءالنهر.....	۳۰۸.....
.....		آمدن باطنیان در زمین شام و مغرب و قسده ایشان.....	۳۱۴.....
.....		بیرون آمدن باطنیان در ناحیه هرات و سمرقند و بلخ و	
.....		ایشان.....	۳۱۵.....
.....		بیرون آمدن باطنیان دیگر باره به خراسان و ماوراءالنهر و	
.....		هلاک شدن ایشان.....	۳۱۶.....
.....		بیرون آمدن محمد برقی بر مذهب باطنی به خوزستان و	

۳۴۳.....	فهرست‌ها.....
۳۴۵.....	فهرست لغات و ترکیبات.....
۳۶۵.....	فهرست آیات.....
۳۶۷.....	فهرست احادیث و اقوال.....
۳۶۹.....	فهرست اشعار فارسی.....
۳۷۱.....	فهرست عبارات‌های عربی.....
۳۷۳.....	فهرست نام کسان.....
۳۷۹.....	فهرست جغرافیایی.....
۳۸۳.....	فهرست نام اقوام و سلسله‌ها و قبایل و مذاهب.....
۳۸۵.....	فهرست کتاب‌ها و نویسندگان.....
۳۸۷.....	کتابه تعلیقات.....

هیچ پادشاهی و خداوند فرمانی را از داشتن و دانستن این کتاب چاره نیست خاصه در این روزگار که هر چند بیشتر خوانند ایشان را در کارهای دینی و دنیاوی بیداری بیشتر افزایند و در احوال دوست و دشمن دیدارشان بهتر درافتد و روش کارها و راه تدبیرهای صواب بر ایشان گشاده شود.

(سیاست‌نامه، ۳)

پیشگفتار

۱- خواجه نظام الملک توی

«سیدالوزرا، قوام‌الدین عامر ابوعلی حسن بن ابوالحسن علی بن اسحاق بن عباس توسی^۱، وزیر و نویسنده صاحب‌نام، در روز جمعه ۲۱ ذی‌القعدة ۴۰۸ یا ۴۱۰ هجری قمری در زادگان توس تولد یافت. جدش اسحاق، دهقانی بن نایب بهق که چهار پسر داشت به نام‌های ابوالحسن علی، احمد، محمد و ابونصر.

ابوالحسن علی، فرزند بزرگتر را سه پسر به نام عامرالملک حسن، فقیه اجل ابوالقاسم عبدالله، و ابونصر اسماعیل. ابوالحسن علی پس از مرگ پدر به خدمت ابوالفضل سوری بن معتز که از جانب غزنویان حکومت خراسان داشت، پیوست و خدمت او می‌کرد تا آنجا که وی عمل و بُرداری توس یافت و سال‌ها در این شغل باقی ماند و همان جا زن اختیار کرد و ابوعلی حسن در آن شهر به دنیا آمد.

۱- برای اطلاعات بیشتر درباره خواجه نظام‌الملک و سیاست‌نامه رجوع شود به: تاریخ ایران، دکتر ذبیح‌الله صفاء، ج ۲، صص ۹۰۵-۹۰۶؛ سبک‌شناسی، محمدتقی بهار، ج ۲، صص ۹۵-۱۱۳؛ سیاست‌نامه، دکتر توسی و دانش‌ها و اشارات و تصحیح علامه فقیه محمد قزوینی، به کوشش مرتضی مدزسی، انتشارات رواق؛ سیاست‌نامه، به اهتمام مجلس اقبال آشتیانی، انتشارات اساطیر، ۱۳۶۹؛ سیرالملوک، به اهتمام هیوبرت دارک، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، چاپ اول، ۱۳۴۷، چاپ دوم، ۱۳۴۷؛ سیاست‌نامه، به کوشش دکتر جعفر شعار، شرکت سهامی کتاب‌های جیبی، چاپ ششم، ۱۳۷۳؛ نقد حال، مجتبی مینوی، انتشارات خوارزمی، ۱۳۵۱، صص ۲۲۸-۲۴۳؛ دیداری با اهل قلم، دکتر غلامحسین یوسفی، انتشارات علمی، صص ۱۱۴-۱۱۸؛ خواجه نظام‌الملک، سید جواد طباطبایی، تهران، طرح نو، ۱۳۷۵، چاپ اول نشر نگاه معاصر، ۱۳۹۰؛ سیرالملوک، تصحیح دکتر محمد اسلامی، مؤسسه انتشارات نگاه، چاپ اول، ۱۳۹۰؛ از گذشته ادبی ایران، دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، صص ۱۱۵-۱۱۶؛ مدارس نظامیه و تأثیرات علمی و اجتماعی آن، دکتر نورالله کسائی، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۴؛ مقاله «مدرسه نظامیه بغداد»، سعید نفیسی، مجله مهر، تهران، ۱۳۱۷، س ۲، ش ۲؛ زندگانی خواجه بزرگ حسن نظام‌الملک، عبدالرزاق کانپوری، ترجمه سید مصطفی طباطبایی، انتشارات مجله ماهنامه هور، تهران، ۱۳۵۰؛ قرار از مدرسه (درباره زندگی و اندیشه ابوحامد غزالی)، دکتر عبدالحسین زرین‌کوب، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۳. دکتر شفیع کدکنی، منابع احوال او را بیش از آن دانسته است که بتوان برشمرد و از جمله آن‌ها به وفیات‌الاعیان ۱۳۱/۲-۱۲۸، العبر ۳۰۷/۳، تاریخ ابن عبری ۴/۱۳۹، سیاق تلخیص دوم ۵۴b، طبقات الشافعیة سبکی ۲۸/۴-۳۰۹ اشاره نموده است. (تعلیقات اسرارالتوحید، ۷۲۸/۲)